

Piotr KOZŁOWSKI

Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej – Przemyśl

PRZEBIEG I OZNAKOWANIE POŁUDNIOWEJ GRANICY II RZECZYPOSPOLITEJ

W okresie międzywojennym problem granic państwa, a co za tym idzie ich ochrona należała do priorytetowych zadań II Rzeczypospolitej. Stosunek władz państwowych, parlamentu, partii politycznych niezależnie od opcji oraz społeczeństwa był do problematyki ochrony granic niezwykle przychylny, to też każda inicjatywa rządu dotycząca wzmocnienia ochrony granicy mogła liczyć w parlamencie na zrozumienie i poparcie. Duży wpływ na taką sytuację miał fakt, iż Państwo Polskie odzyskawszy niepodległość po 125 latach niewoli w początkowym okresie swego istnienia musiało prowadzić wojnę ze wszystkimi prawie sąsiadami o przebieg i ukształtowanie granic. Powstanie Wielkopolskie, wojna z Czechosłowacją i Rosją Radziecką prowadzone walki z Litwą a także powstania śląskie przyczyniły się do tego, iż wywalczone granice dzięki ofiarności i poświęceniu całego narodu były niezwykle drogie każdemu obywatelowi Polski.

Podpisanie traktatu ryskiego z Rosją Radziecką 18 marca 1921 r. kończącego wojnę polsko - radziecką oraz przyłączenie Górnego Śląska do Polski 22 czerwca 1922r zakończyło trwający przeszło trzy lata proces kształtowania się granic ówczesnego państwa. Rzeczypospolita Polska z obszarem 388 390 km² zajmowała w Europie 6 miejsce. Granice państwa posiadały nieregularne kształty i poszarpaną linię graniczną. W kierunku północnym posiadało wysunięte dwa ramiona na terenie których znajdował się obszar woj. pomorskiego i woj. wileńskiego. Położenie rejonów tych stwarzała sytuację iż w przypadku zagrożenia mogły one być bardzo łatwo odcięte od reszty terytorium Polski.

Wyrazem troski państwa o losy granic i zapewnieniu ich nienaruszalności była polityka prowadzona na arenie międzynarodowej, zmierzająca do potwierdzenia granic przez Ligę Narodów a także w ramach umów dwustronnych zawartych pomiędzy Polską a Czechosłowacją, pomiędzy Polską a Rosją w 1932r. oraz między Polską i Niemcami w 1934r. Zawierając umowy międzynarodowe zmierzające do politycznego uznania przez społeczność międzynarodową granic II Rzeczypospolitej, państwo polskie starało się uregulować wewnętrzne prawo i jednym z takich uregulowań była Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o granicach Państwa z dnia 23.12.1927r.

W myśl rozporządzenia granicę państw stanowiła linia graniczna ustalona w sposób przewidziany przez umowy międzynarodowe, oddzielająca obszar Rzeczypospolitej od obszaru państw sąsiednich, lub oddzielające polskie morze przybrzeżne od morza pełnego.¹ Granica to płaszczyzna prostopadła do powierzchni ziemi, wzdłuż której stykają się ze sobą obszary dwóch państw sąsiadujących ze sobą, jest to linia określająca rozgraniczenie terytorium nad którym suwerenne państwo polskie posiadało szereg praw od władzy państwa sąsiedniego. Zgodnie z definicją, granica ta przebiega na lądzie, w powietrzu oraz na morzu, to też wyróżniamy granice lądowe (sztuczne i naturalne), powietrzne, rzeczne i morskie.² Granice naturalne przebiegają pasmami gór, działami wodnymi oraz lasami, granice sztuczne zostały oznaczone w terenie za pomocą słupów granicznych, kopców, wiech, rowów i wałów. Granice rzeczne przebiegają środkiem rzeki, natomiast w przypadku rzek żeglownych środkiem głównego koryta lub nurtu. Bardzo często zdarzało się naturalne przesunięcie koryta rzeki, wówczas granica państwa przebiegała nadal starym korytem. Znajdujące się na rzekach granicznych mosty, kładki należą w połowie do państw sąsiednich a granica państwowa przebiega środkiem mostu. W przypadku rzek i cieków wodny, w okresie międzywojennym obowiązywała zasada, iż państwo graniczne nie mogło posiadać obu brzegów rzeki. Ze względu na występujące w granicach naturalnych i rzecznych często zmiany pod wpływem sił przyrody były one powodem licznych sporów międzynarodowych,³ to też granice państw starano się w większości w terenie wytyczyć i oprzeć na granicach sztucznych.

Granice morskie zostały oparte na zasadzie wolności mórz przyjętej na początku XVIII wieku, jednakże z obszaru mórz został wyłączony obszar wód terytorialnych ze względu na bezpieczeństwo wybrzeża i interes ekonomiczny danego państwa. W myśl reguły Holenderskiej wprowadzonej w XVII wieku, władza państwa, posiadającego dostęp do brzegu morskiego, rozciąga się na wodami przybrzeżnymi i sięga od linii największego odpływu do trzech mil morskich (5.555,4 m) w głąb morza. Powstała regulacja prawna, została powszechnie przyjęta i uznana przez wszystkie państwa w tym i przez Polskę.⁴

Granica II Rzeczypospolitej została oznaczona znakami granicznymi, które zostały umieszczone bezpośrednio na linii granicznej. W skład urządzeń granicznych wchodziły następujące rodzaje znaków: kamienie graniczne, słupy graniczne oraz kopce, ponadto na niektórych

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23.12.1927r. poz. 996 art. 1 Dz. U. nr 117.

² art. „*Terytorium i granice Państwa*”, (w:) „Czaty” – czasopismo Stra y Granicznej nr 24 z dnia 31.08.1931 r., s.3

³ tam e s.3

⁴ tam e s.3

odcinkach granicy znajdowały się wykopane w podłożu rowy graniczne dla oznaczenia przebiegu granicy. W okresie międzywojennym państwo Polskie posiadało ze wszystkimi sąsiadami granice wytyczone i oznaczone w terenie, wyjątek stanowiła wspólna granica polsko - litewska, która była oznaczona prowizorycznie przy pomocy wiech. Powodem braku wytyczenia wspólnej granicy na pograniczu polsko - litewskim, było nie uznawanie przez Litwę aneksji Wileńszczyzny przez Polskę, a tym samym przebiegu linii granicznej.

W celu zabezpieczenia linii granicznej oraz zapewnienia skutecznej ochrony pogranicza na terytorium całego kraju przylegający obszar do granicy państwowej zostało podzielone na następujące odcinki: pas drogi granicznej, strefę nadgraniczną oraz pas graniczny.⁵ Wytyczenie pasa drogi granicznej o szerokości 15 metrów wzdłuż linii granicznej było niezwykle ważne dla służb granicznych z uwagi na fakt iż służył on jako droga obchodowa dla patroli Straży Granicznej (SG) i Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP). Na terenie pasa drogi granicznej formacje odpowiedzialne za ochronę granicy mogły wykonywać czynności oraz budować urządzenia służące ochronie granicy. Strefa nadgraniczna obejmowała obszar leżący wzdłuż linii granicznej o szerokości 2 kilometrów licząc od linii granicznej. W przypadkach kiedy wymagają tego właściwości terenu lub jego ukształtowanie granicy pas strefy nadgranicznej może być postanowieniem wojewody rozszerzony do 6 km. Strefa nadgraniczna została oznakowana tablicami, informującymi o strefie nadgranicznej,⁶ których utrzymanie spoczywało na Dyrekcjach Urzędów Wojewódzkich Robót Publicznych. Przy określaniu szerokości pasa granicznego podczas wspólnych spotkań z administracją lokalną starano się kierować stosunkami miejscowymi oraz warunkami terenowymi. Utworzenie strefy nadgranicznej wiązało się z szeregiem utrudnień dla mieszkańców pogranicza związanych z ograniczeniem swobód obywatelskich z prawem do niczym nie ograniczonego pobytu w strefie nadgranicznej, z możliwością prowadzenia działalności gospodarczej a także z prawem do posiadania własności prywatnej. Prawa te na określonych odcinkach granicy lub na całym obszarze mógł ograniczyć w drodze rozporządzenia Minister Spraw Wewnętrznych. Pas graniczny obejmował cały obszar powiatów przylegających do granicy państwa i wynosił 30 km. W przypadku kiedy obszar powiatów przyległy do granicy państwa był mniejszy obszar pasa granicznego był powiększany o gminy sąsiednich powiatów, których obszar leżał w całości lub w odległości 30 km od linii granicznej⁷.

⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23.12.1927r. poz. 996 art. 3 Dz. U. nr 117.

⁶ tamże art.4

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23.12.1927r. poz. 996 art. 10 Dz. U. nr 117.

Dokonanie podziału pogranicza na poszczególne odcinki, umożliwiało prowadzenie organom ochrony granic skuteczną walkę z przestępczością graniczną dotąd utrudnianą z powodu braku stosownych uregulowań prawnych. Organa SG oraz KOP uzyskały dodatkowy niezwykle skuteczny argument w walce z zjawiskiem przemytnictwa na pograniczu, którym była możliwość na podstawie orzeczenia prawomocnego sądów wysiedlenia z pasa granicznego osób zajmujących się przestępczością graniczną z całkowitym zakazem przebywania na obszarze pogranicza.

Kary te były niezwykle surowe i obejmowały swym zakazem okres od 1 do 3 lat a w przypadku skazania danego obywatela za przestępstwa związane ze szpiegostwem kres zakazu zamieszkiwania w pasie granicznym lub pobytu mógł wynieść nawet do 10 lat. Służby graniczne posiadając takie uprawnienia korzystały z nich niezwykle rzadko i tylko w stosunku do najbardziej zdemoralizowanych przestępców granicznych.

Ustanowienie granic państwa wyznaczenie jej przebiegu oraz oznakowanie jej w terenie nie mogło utrudnić swobodnego przepływu ludności i towarów pomiędzy poszczególnymi państwami. W związku z tym przekroczenie granicy państwa na podstawie ważnych dokumentów paszportowych mogło się odbywać w specjalnie wyznaczonych miejscach na granicy lub w głębi kraju. W okresie międzywojennym międzynarodowy ruch graniczny odbywał się tylko i wyłącznie na terenie dróg celnych i w punktach przejściowych. Obsługę ruchu granicznego oraz kontroli paszportów w przejściach granicznych (tzw. drogi celne) dokonywali specjalnie przeszkoleni funkcjonariusze Policji Państwowej z pododdziałów granicznych.

W latach II Rzeczypospolitej wyróżniano następujące rodzaje przejść granicznych: kolejowe, kołowe, wodne (porty) i powietrzne (lotniska).⁸ W miejscach, gdzie ruch był niewielki lub występowały braki kadrowe w policji, kontroli paszportowej dokonywali strażnicy graniczni np. od 1934 na terenie woj. śląskiego lub żołnierze KOP na wschodnich rubieżach państwa. Kontroli towarowej na terenie dróg celnych dokonywali funkcjonariusze UC. Na terenie punktów przejściowych kontroli granicznej w ramach uproszczonego ruchu granicznego dokonywali na podstawie przepustek granicznych wyznaczeni do służby strażnicy graniczni przy czym w punktach przepustkowych nie dokonywano odprawy towarów.

W okresie międzywojennym Polska graniczyła na wschodzie kraju z ZSRR, oraz Łotwą, na północy z Litwą, Niemcami, Wolnym Miastem Gdańsk, na zachodzie z Niemcami, a na południu kraju z Czechosłowacją i Rumunią. Z pośród wymienionych państw, wspólna granica z Łotwą

⁸ Kalendarz graniczny 1929, Wydawnictwo Czaty.

oraz z Rumunią należała do stabilnych i w pełni przez obie strony akceptowanych. Pozostałe kraje w stosunku do polskich obszarów wysuwały roszczenia terytorialne co w dużej mierze zaważyło na trwałości tych granic.

Rzeczpospolita Polska w latach 1923 - 1938

Źródło: Ze zbiorów własnych autora

W okresie międzywojennym ukształtowanie granic II Rzeczypospolitej należało do niezwykle niekorzystnych z punktu widzenia obronności kraju. Jednym z czynników pozwalającym określić poziom bezpieczeństwa kraju, był współczynnik powierzchni kraju do długości granic i wynosił on w Polsce 70 km na 1 km granicy. Idealny kształt w okresie międzywojennym zapewniający zdecydowanie lepsze warunki do obrony kraju posiadało Królestwo Rumunii. Granice państwa tworzyły okrąg a co za tym idzie stosunek powierzchni kraju do długości granic i wynosił tylko 34 km. Niższy współczynnik posiadał w tym okresie w Europie tylko Szwajcaria (22 km) i Belgia (21 km). Najwyższy natomiast przypadła na Francję i wynosił on 106 km na 1 km granicy.⁹

Długość granic II Rzeczypospolitej wynoszący 5 529 km, w latach dwudziestych stawał kraj na piątym miejscu wśród państw Europy.

⁹ tamże s. 11

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Z pośród krajów Europy tylko Włochy - 9862 km, Szwecja 7624 km, Niemcy - 8080 km i Norwegia - 5 9970¹⁰ km posiadały dłuższą od Polski linię graniczną. Długość poszczególnych odcinków wspólnej linii granicznej został przedstawiona w tabeli nr 1

Tabela nr 1

Długość granic II Rzeczypospolitej w 1937 r.

DŁUGOŚĆ ODCINKÓW GRANIC	DŁUGOŚĆ GRANIC	
	w km	w %
OGÓŁEM	5529	100
morskiej	140	2,5
- w tym Zatoka Pucka	68	1,2
lądowej:	5389	97,5
z poszczególnymi państwami:		
- Niemcami	1912	34,5
- (w tym z Prusami Wschodnimi)	607	11
- ZSRR	1412	25,5
- Czechosłowacją	984	17,8
- z Litwą	507	9,2
- Rumunią	347	6,3
- Wolnym Miastem Gdańsk	121	2,2
- Łotwą	106	2

Źródło: Na podstawie małego rocznika statystycznego z 1938 r.

Z pośród granic II Rzeczypospolitej - południowa granica państwa na odcinku ochraniającym przez Małopolski Inspektorat Okręgowy SG przebiegała w terenie górzystym gdzie Karpaty stanowiły naturalną granicę oddzielającą od siebie państwa. Granica polsko rumuńska była granicą przyjaźni i współpracy pomiędzy dwoma narodami.

Ochroną południowej granicy Polski z Czechosłowacją, a także częściowo granicy z Rumunią zajmował się od 1928r. Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej z siedzibą w Sanoku, a od 1930r w Przemyślu. W skład utworzonego Inspektoratu kręgowego na południowym odcinku granicy wchodziło początkowo cztery Inspektoraty Graniczne. W czerwcu 1930 r. po utworzeniu dodatkowego znajdowało się już pięć, z siedzibą w Nowym Targu, Jaśle, Samborze, Stryju oraz Kołomyji. Każdy z Inspektoratów Granicznych charakteryzował się innym rodzajem zagrożenia zarówno pod względem przestępczością granicznej jak i politycznej .

¹⁰ Mały rocznik statystyczny 1938 s. 11.

Utworzony Małopolski Inspektorat Okręgowy (MIO) SG działa na pograniczu ówczesnych województw Krakowskiego, Lwowskiego i Stanisławowskiego. Region ten należał w okresie międzywojennym do niezwykle ciężkich i trudnych ze względu na warunki służby oraz niebezpiecznych z uwagi fakt, iż większość granicy podległej strażnikom granicznym przypadało na działające zwłaszcza w rejonie Sambora, Styja i Kołomyji ukraińskie podziemie.

Granica państwowa polsko czechosłowacka o długości 984 km,¹¹ biegnie od znaku tzw. Tripleks ustawionego na styku granic między Polską Czechosłowacją a Rumunią do trójstyku znaku granicznego położonego w stanowiącym styk granic między Polską Czechosłowacją i Niemcami. Pogranicze polsko - czechosłowackie można podzielić na trzy zasadnicze odcinki tj odcinek granicy polski z Czechami, Słowacją i Rusią Zakarpacką

W pierwszej część granica polsko czechosłowacka na odcinku 23 km, do styku granicy Polski, Czechosłowacji i Niemiec, aż do ujścia Olzy pod Boguminem przebiega według starej granicy austriacko-pruskiej. Granica państwa przebiegała częściowo korytem rzeki Olzy, która przecina miasto Cieszyn dzieląc miasto na część polską i czechosłowacką. Następnie, od miejscowości Gisówka do szczytu góry Solowy Wierch granica państwowa pomiędzy Czechosłowacją a Polską, przebiegała dawną granicą oddzielającą prowincje austriackie Śląsk od Galicji.

Południowo wschodnią część granicy II Rzeczypospolitej, wyznaczały szczyty Karpat, które na przestrzeni wieków stanowiły naturalną granicę między królestwem polskim a królestwem węgierskim. Przebieg granicy po 1922 r. tylko w nieznacznym stopniu miejscach różnił się od dawnej historycznej granicy z czasów przedrozbiorowych, dotyczyło to rejonów spornych na Spiszu i Orawie.

Granica w Beskidzie Śląskim przechodziła przez szczyty gór Marcinów Groń, Solowy Wierch następnie kierowała się w stronę Babiej Góry i przebiegała grzbietem Beskidów. W rejonie Solowego Wiercha przed pierwsza wojna światowa znajdował się styk granic trzech byłych prowincji austriackich Galicji, Śląską Cieszyńskiego i Węgier. Od tego miejsca, aż do trójstyku znajdującego się na zboczu góry Stoh w masywie Czarnochory pokrywała się z dawną granicą oddzielającą Królestwo

¹¹ Z uwagi na występujące różnice długości odcinków granicy z poszczególnymi państwami w różnych źródłach, które są wynikiem odmiennych sposobów przeprowadzania pomiarów, jako podstawę przy określeniu długości granicy polsko - czechosłowackiej posłużyły dane zawarte w Małym roczniku statystycznym z 1938r. Przykładowo w charakterystyce terenu pogranicza polsko - czechosłowackiego za rok 1934 długość granicy w świetle dokumentów KG SG w Warszawie wynosi 1171 km, H. Kula w publikacji pt. „*Straż Graniczna*” na s. 14 podaje długość 930 km, Stanisław Raubał w publikacji pt. „*Granica polityczna polsko - czechosłowacka*” na s. 1 podaje długość - 820 km, a A. Ajnenkiel w publikacji pt. „*Od rządów ludowych do przewrotu majowego*” na s. 203 stwierdza że granica wynosiła - 920 km.

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Galicji i Londomerii od ziem królestwa węgierskiego wchodzących w skład monarchii austro - węgierskiej.

W rejonie Żywca granica południowa ciągnęła się grzbietem Beskidu Żywieckiego przecinając przełęcz Zwardońską kierowała się na szczyty Kikuł i Rączej Hali. W rejonie Rączej Hali granica południowa Polski tworzyła punkt najdalej wysunięty na południe. W dalszej części granica kierując się na wschód na przestrzeni ok. 20,5 km ciągnęła się pasmem Beskidu Żywieckiego przechodząc przez szczyty Jaworzynę, Przysłop i Oszus. W rejonie góry Oszus granica skręca na północny wschód i biegnie przez szczyty gór Wielki Smereków przecinając przełęcz Glinkę podąża dalej szczytami Hurbą Buczyną i Wilczym Groniem. Następnie przebiega masywem Pilska, gdzie skręca na północny zachód i poprzez przełęcz Głuchaczki osiąga rejon góry Mądrałowej, skąd podążała w kierunku południowo wschodnim poprzez szczyt Cykl do Babiej Góry.

Przełęcz Głuchaczki do 1.01.1935r. stanowiła rozgraniczenie rejonu działania Śląskiego i Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego. Odcinek zachodni granicy południowej z Czechosłowacją tj. od styku granicy Polski z Czechosłowacją i Niemiec, aż po przełęcz Głuchaczki ochraniały były placówki podległe Inspektoratowi Granicznemu (IG) Rybnik i Bielsko z Śląskiego Okręgu SG. Na wschód od przełęcz Głuchaczki, aż do rejonu trójstyku znajdującego się na górze Stoh granica południowa była ochraniajana przez jednostki organizacyjne Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG.

W rejonie Babiej Góry granica podąża doliną Czarnej Orawy następnie kieruje się w rejon tzw. Boru i skręca w rejon Suchej Góry. Z Suchej Góry granica przebiega działem wodnym czarnego Dunajca i strumieniami Jeleśnej Wody i Orawicy następnie przez wzniesienia Krowiarki kieruje się w rejon szczytu Magóry Orawskiej.

Ze szczytu Magóry Orawskiej granica państwa przechodziła w rejon wysokogórski Tatr, gdzie przebiegała południowym zboczem Tar Zachodnich. W rejonie góry Wołowiec linia graniczna skręcała w kierunku wschodnim i przebiegała głównymi szczytami Tatr na przestrzeni 30 km mijając po drodze Jarząbczy Wierch i Błyszcz kierując się w stronę szczytu Kamienistej. Następnie w rejonie Kaministej skręca w stronę północno zachodnią i poprzez Smereczyński Wierch przechodzi w stronę Czerwonych Wierchów.

Z Czerwonych Wierchów poprzez Suchy Kondracki Wierch, Kasprowy linia graniczna przecina przełęcz Liliową i podąża Skrajną i Pośrednią Turnią, Gładki wierzch oraz przez Liptowskie Mury kierując się w stronę szczytu Rysy (2503 m). Z najwyższego szczytu w Polsce granica zbiegała w kierunku północno zachodnim zboczami Tatr aby przez Niżne Rysy, Żabie Szyty, Siedem Granatów dojść do rzeki Białka. Na-

stępnie granica przebiega korytem rzeki aż po Jurgów.

W rejonie Spiszu granica podąża Białą wodą gdzie skręca w kierunku wschodnim i poprzez szczyt Małerską dochodzi do rzeki Dunajec. Koryto rzeki Dunajec na przestrzeni 16 km przebiega linią graniczną aby w rejonie Szczawnicy Niżnej przejść w rejon Małych Pienin, którymi podąża w kierunku południowo zachodnim. W dalszej części granica przebiega wzniesieniami Beskidu Sądeckiego schodząc do rzeki Poprad. Na odcinku 26 km rzeka Poprad stanowi granice państwa następnie przechodzi ona strumykiem Smereczka kierując się w stronę pasma Beskidów. W okolicach Beskidu Sądeckiego i Niskiego granica ze szczytu Wysokie Berestei przecina przełęcz Tylicką następnie przebiega szczytami Beskidu Niskiego przez Polankę Lachową, Ostry Wierch następnie kieruje się w stronę szczytów górskich Jaworzyny, Beskidu oraz Dubnego Wierchu. Następnie linia graniczna kieruje się w stronę Czeremchy i Filipińskiego Wierchu. Po minięciu szczytu góry granica schodzi zboczem do przełęczy Dukielskiej z której kieruje się w stronę szczytu Kamień. W rejonie Kamień linia graniczna skręca w stronę południowo wschodnią dochodząc do przełęczy Łupkowskiej. W rejonie przełęczy Łupkowskiej granica styka się z pasmem Bieszczad. Na przestrzeni około 160 km linia graniczna wyznacza szczyty pasm Bieszczad aż do przełęczy Wyszowskiej. W rejonie tym granica przybiera kierunek południowo wschodni i poprzez Babia Skałę, Krempacz, Czeremchę, Kińczyk Bukowski linia graniczna dochodzi do przełęczy Użockiej dalej podążając w kierunku południowo wschodnim przez Czarna Repę do przełęczy Wyszowskiej.

Z przełęczy Wyszowskiej granica na przestrzeni 115 km przebiega masywem Gorganów. Podążała ona szczytami gór: Złomem, Czornym Wierchem, Popdija, Sywulą, Wyznią Przełuką do przełęczy Jabłoniczkiej. W okolicach przełęczy Jabłoniczkiej granica stykała się z masywem Czarnochory i na odcinku 45 kilometrów przebiegała szczytami gór: Werch Derby, Kukuł, Howerli, Turkuł, Popa Ivana oraz góry Stoh, gdzie znajdował się zbieg granicy Polski, Czechosłowacji i Rumunii.¹²

Przebieg linii granicznej na granicy południowej w trzech przypadkach był niekorzystny dla Polski pozostawiając po stronie czechosłowackiej zawarte skupiska zamieszkałe przez ludność pochodzenia polskiego, do których należały rejony: Śląska Cieszyńskiego tzw. Zaolzie - ok. 160 tys., Orawy - ok. 15tys oraz Spiszu ok. 22 tysiące.

W celu ułatwienie ruchu turystycznego w okolicach Jaworzyny-Spiskiej oraz w celu ułatwienia kontaktów pomiędzy ludnością pograni-

¹² Przebieg granicy polsko czechosłowackiej został przedstawiony przez autora na podstawie publikacji Stanisława Raubala „Granica polityczna polsko czechosłowacka” z 1927r. W trakcie tekstu zachowano oryginalne nazewnictwo szczytów gór przedstawione przez Stanisław Ruabala.

cza rozdzieloną linią graniczną Strona Polska zawarła z Czechosłowacją szereg umów granicznych do których między innymi należały: konwencja turystyczna polsko czechosłowacka z 1925, oraz konwencja polsko czechosłowacka o małym ruchu granicznym. W 1934 podpisano nowelizację konwencji turystycznej poszerzając teren objęty umową turystyczną o pasmo Pienin. Konwencja ta wprowadziła nowy wzór przepustek granicznych ułatwienia w ruchu granicznym dla turystów¹³.

Granica państwowa polsko czechosłowacka została podzielona podczas wytyczania wspólnej granicy w latach 1920 - 1926 przez „*Commission de Delemitation de la Frontiere Polono - Tchecoslovaque*”¹⁴ na sekcje te zaś zostały podzielone na mniejsze odcinki. Przebieg granicy został odwzorowany na mapach w skali 1 : 2.800 i 1 : 2.500.

Przebieg linii granicy w terenie oznaczony był znakami granicznymi składającymi się z jednego lub dwóch znaków tzw. kopców granicznych. Znaki graniczne zostały osadzone bezpośrednio na linii granicy lub naprzemiennie o obu stronach wspólnych dróg, rowów i wód bieżących. Kopce graniczne osadzone były na początku wspólnych rowów, dróg i wód bieżących lub w miejscach gdzie ze względu na trudności terenowe nie było możliwości osadzenia znaku bezpośrednio na linii granicznej. Wyjątek stanowią znaki oznaczające styk granic państwowych Polski, Czechosłowacji i Rumunii oraz Polski Czechosłowacji i Niemiec przedstawiają monolity w (*kształcie trójściennych ostrostupów*).

W celu ułatwienia numeracji znaków granicznych zostały one podzielone na znaki główne oraz znaki pomocnicze tzw. małe i duże kamienie graniczne. Znaki główne dzieliły granicę na sekcje których na granicy polsko czechosłowackiej było ok. trzydziestu. Małe kamienie osadzone były w większości w charakterystycznych punktach granicy i oddalone były od siebie w odległości średnio około od 100 do 200 metrów. Duże znaki graniczne były numerowane kolejno na każdym odcinku, małe - pomocnicze posiadały numerację kolejną między dwoma sąsiednimi dużymi kamieniami granicznymi. Współrzędne znaków uzyskano na podstawie operatu granicznego wykonanego w latach 1920-1926 w projekcji stereograficznej w systemie współrzędnych Gelerthegey. Ilość osadzonych w trakcie wytyczania wspólnej granicy kamieni granicznych jest różna i zależała od ukształtowania terenu oraz od długości odcinka .

Z zachowanego sprawozdania w AAN w Warszawie dotyczącego oznakowania południowej granicy wynikało że w okresie międzywojennym na odcinku (XV sekcji) znajdowały się następujące ilości znaków granicznych: 1 kamień główny 41 wielkich kamieni granicznych oraz 388 małych kamieni, ponadto na wspólnych drogach i rowach znajdowało się

¹³ Ewa – Orlof „*Polska działalność dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji*”, Rzeszów 1984

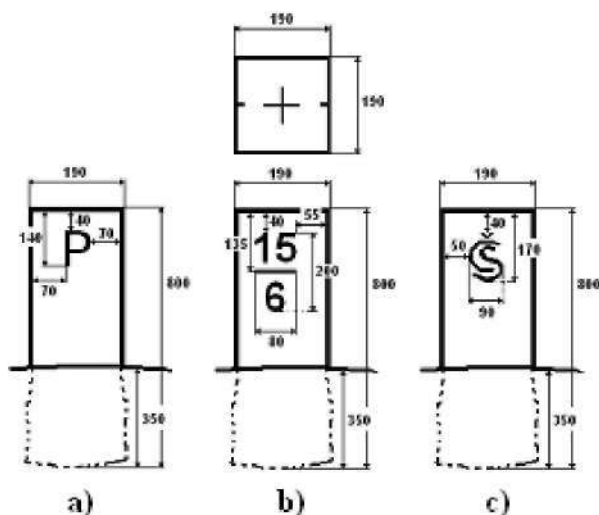
¹⁴ Wykaz znaków umownych użytych do szkiców granicy w skali 1:5000 Karpacka Brygada WOP nr 4 z 1956

269 kopców granicznych. Kolejny odcinek granicy (sekcja XVI) była wytyczona przy pomocy: 1 kamienia granicznego, 67 kamieni wielkich oraz 828 małych kamieni, dodatkowo w linii granicznej znajdowały się 152 kopce graniczne.¹⁵

Numeracja znaków granicznych przebiegała ze wschodu na zachód. Kamienie graniczne osadzone były centrycznie na linii granicy i zostały oznaczone po bokach zwróconych do terytorium Polski literą „P” a na bokach zwróconych do terytorium Czechosłowacji literami „CS”. Lewy bok kamienia granicznego w kierunku do Polski posiadał oznaczenie cyfrowe informujące o numerze znaku i przynależności jego do odcinka i strefy delimitacyjnej, prawy bok słupa granicznego nie posiadał żadnego oznaczenie. W zależności od tego jakie kamień graniczny zajmowa miejsce w hierarchii znakowania granicy, różnił się symboliką i wymiarami.

Rysunek nr 1.

Mały kamień graniczny

- a) widok od strony polskiej,
- b) widok na lewy bok kamienia granicznego,
- c) widok od strony czechosłowackiej.

Źródło: Wg pomiarów dokonanych przez autora.

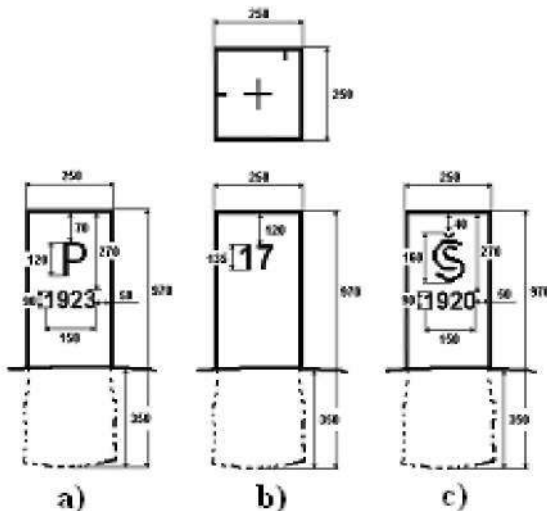
¹⁵ Zespół akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych AAN Warszawa sygn. 6554 s. 45

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Mały kamień graniczny był jednym z najczęściej występujących znaków granicznych na granicy polsko-czechosłowackiej. Posiadał następujące wymiary: wysokość 45 cm oraz szerokość 19 cm. Wryte w kamiennym granicy litery posiadały następujące wymiary: litera „P” wysokość 10 cm, szerokość 5 cm. Litery „CS” miały wysokość 13 cm i szerokość 9 cm. Po lewej stronie znaku znajdowały się cyfry ułamka oznaczające nr kolejny kamienia granicznego w danej strefie. Wysokość ich wynosiła 20 cm i szerokość 8 cm, przy czym cyfry znajdujące się w mianowniku i liczniku miały wysokość ok. 8,5 cm. Każdy kamień graniczny na wierzchołku tzw. głowicy posiadał wryty w granicy krzyż oraz dwie linie wskazujące koordynaty na kolejne sąsiednie kamienie graniczne informując np. o przebiegu w terenie linii granicznej. Kamienie graniczne były osadzone w podłożu na cementowej zaprawie na głębokości od 30 - do 35 cm. Kolejnym znakiem granicznym występującym na południowej granicy był tzw. duży kamień graniczny

Rysunek nr 2.

Duży kamień graniczny

- widok od strony polskiej,
- widok na lewy bok kamienia granicznego,
- widok od strony czechosłowackiej

Źródło: Wg pomiarów dokonanych przez autora.

Duży kamień graniczny dzielący sekcję na mniejsze odcinki był wysokości 62 cm i szerokości 25 cm. Wryte w granitowym podłożu litery posiadały następujące wymiary: litera „P” wysokość 12 cm, szerokość 6 cm ponadto na wysokości 26 cm mierząc od podłoża znajdowała się data 1923, której wymiary wynosiły: wysokość 9 cm i szerokość 15 cm. Od strony czechosłowackiej litery „CS” miały wysokość 16 cm i szerokość 10 cm ponadto poniżej liter się znajdowała wryta w podłożu kamienia data 1920, której wymiary były identyczne jak w przypadku daty 1923. Na lewej stronie znaku granicznego znajdowała się cyfra „17” informująca o numerze odcinka w danej sekcji, której wymiary wynosiły: wysokość 13,5 cm szerokość 9 cm. Tak jak w przypadku małego kamienia granicznego na wierzchołku kamienia granicznego tzw. głowicy posiadał wryte w granicie krzyż oraz dwie linie wskazujące koordynaty na kolejne sąsiednie kamienie graniczne.

Znaki graniczne były pomalowane białą farbą a ich wierzchołek tzw. głowica była malowana na kolor czerwony. Litery „P” i „CS” numery znaków, krzyżyki na głowicy oznaczające centr słupka, znaki kierunkowe na znak sąsiedni były dla lepszej widoczności pomalowane farbą koloru czarnego.

Główny kamień graniczny dzielący odcinek granicy polsko czechosłowackiej na poszczególne sekcje w porównaniu z kamieniami granicznymi posiadał inną ornamentykę różnił się wielkością i symbolami znajdującymi się na słupie granicznym

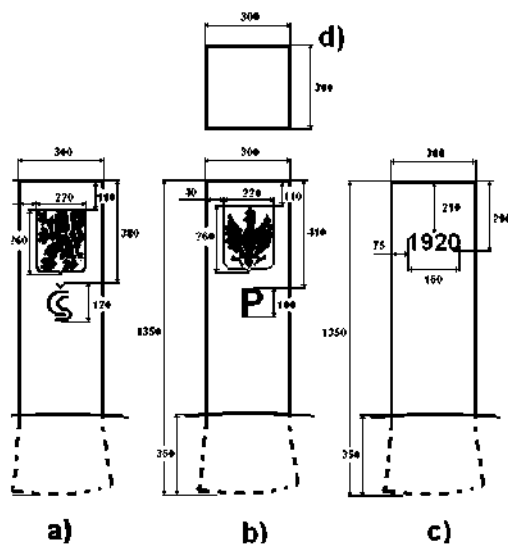
Główny znak graniczny był największym znakiem technicznym użytym do oznakowania granicy i wymiary jego wynosiły: wysokość 100 cm, szerokość 30 cm. Od strony czechosłowackiej w górnej części znaku znajdował się tarcza na której tle widniał wykuty lew herb Czechosłowacji. Wymiary tarczy z godłem w kształcie prostokąta wynosiły: wysokość 26 cm szerokość 22 cm. Poniżej tarczy z herbem Czechosłowacji znajdowały się litery „CS” o wysokości 12 cm. Od strony polskiej na słupie znajdowała się identyczna tak jak w przypadku strony czechosłowackiej tarcza z herbem orła w koronie. Wymiary jej wynosiły wysokość 26 cm szerokość 22 cm. Poniżej tarczy z herbem Polski znajdowała się wykuta w granicie litera „P” o wysokości 12 cm. Na lewej stronie słupa znajdowała się data 1920 której wymiary wynosiły: wysokość 7 cm i szerokości 15 cm. Podobnie tak jak w przypadku małych i dużych kamieni granicznych prawy bok słupa nie posiadał żadnego oznakowania.¹⁶

¹⁶

Odnalezione przez autora kamienie graniczne, które zachowały się na terenie Ukrainy w rejonie masywy Czarnochory, a także na terenie Polski w rejonie Ustrzyk Górnych, różniły się nieznacznie wymiarami oraz sposobem umieszczenia na słupkach daty przeprowadzonej delemtacji. Wspólną cechą dla wszystkich znaków granicznych była symbolika liter „P” i „CS” oraz dat: od strony czechosłowackiej 1920 oraz 1923 od strony polskiej.

Rysunek nr 3

Główny kamień graniczny

- a) widok od strony czeskosłowackiej,
- b) widok od strony polskiej,
- c) widok na lewy bok słupa

Źródło: Wg pomiarów dokonanych przez autora.

Główny znak graniczny był największym znakiem technicznym użytym do oznakowania granicy i wymiary jego wynosiły: wysokość 100 cm, szerokość 30 cm. Od strony czeskosłowackiej w górnej części znaku znajdował się tarcza na której tle widniał wykuty lew herb Czechosłowacji. Wymiary tarczy z godłem w kształcie prostokąta wynosiły: wysokość 26 cm szerokość 22cm. Poniżej tarczy z herbem Czechosłowacji znajdowały się litery CS o wysokości 12 cm. Od strony polskiej na słupie znajdowała się identyczna tak jak w przypadku strony czeskosłowackiej tarcza z herbem orła w koronie. Wymiary jej wynosiły wysokość 26 cm szerokość 22 cm. Poniżej tarczy z herbem Polski znajdowała się wykuta w granicie litera „P”o wysokości 12 cm. Na lewej stronie słupa znajdowała się data 1920 której wymiary wynosiły: wysokość 7 cm i szerokości 15cm. Podobnie tak jak w przypadku małych i dużych kamieni granicz-

nych prawy bok słupa nie posiadał żadnego oznakowania.¹⁷ Wykonanie znaków granicznych w latach dwudziestych minionego wieku w trwałym materiale jakim jest granit wpłynął na fakt iż w wielu rejonach dawnej granicy polsko czechosłowackiej zachowały się one w dobrym stanie do dnia dzisiejszego.

Prace nad wytyczeniem i oznakowaniem granicy polsko czechosłowackiej rozpoczęto na początku lat dwudziestych. W tym celu powołano mieszaną komisję delimitacyjną. Komisje te na przestrzeni kilku lat spotykały się wielokrotnie zarówno na terenie Polski jak i Czechosłowacji.

Podczas jednego ze spotkań komisji, które odbyło się w Zakopanym w dniach 6 - 8 września 1924 r. stroną polską reprezentowali między innymi: przewodniczący prof. Walerian Goetel¹⁸ z Akademii Górniczo Hutniczej w Krakowie, mjr Bronisław Romaniszyn, przedstawiciele wojewodów śląskiego, krakowskiego, lwowskiego i stanisławowskiego oraz dr Mieczysław Orłowicz delegat Ministerstwa Robót Publicznych, dr Jan Nowicki członek zarządu Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Natomiast stroną czechosłowacką reprezentowali między innymi: przewodniczący komisji inż. Wacław Roubik, radca mierniczy inż. Stanisław Veverka, dr Włodzimierz Dvořák przedstawiciel Ministerstwa ds. Słowacji, dr Santo Marek delegat zarządu dóbr Jaworzyna, dr Jarosław Mühlman przedstawiciel czechosłowackich turystów oraz oficerowie armii kpt. Ernst Makowicka i kpt. Oldrich Martinek¹⁹.

W trakcie trzydniowych obrad komisja w Zakopanym wypracowała wspólne stanowisko w sprawie konwencji turystycznej pomiędzy Czechosłowacją i Polską oraz stanowisko w sprawie powstania na terenie pogranicza parków narodowych.

Granica polsko rumuńska od długości 347 km przebiegała do styku granic polsko rumuńsko radzieckiej aż od styku granicy polsko czechosłowacko rumuńskiej w rejonie góry Stoh. Wschodni odcinek granicy o długości 117 km był ochraniały przez odolską Brygadę KOP tj od styku granicy Polski, Rumunii i ZSRR aż do miejscowości Żezawa łącznie

¹⁷ Odnalezione przez autora kamienie graniczne, które zachowały się na terenie Ukrainy w rejonie masywy Czarnochory, a także na terenie Polski w rejonie Ustrzyk Górnych, różniły się nieznacznie wymiarami, oraz sposobem umieszczenia na słupkach daty przeprowadzonej delimitacji. Wspólną cechą dla wszystkich znaków granicznych była symbolika liter „P” i „CS” oraz dat: od strony czechosłowackiej 1920 oraz 1923 od strony polskiej.

¹⁸ Przewodniczący polskiej komisji prof. Walerian Goetel (1889-1972 rektor krakowskiej Akademii Górniczej w latach 1939 - 1945 - 1951) był w okresie międzywojennym stałym delegatem rządu polskiego do spraw kontaktów granicznych z Czechosłowacją. Do zadań jego należało wspólne rozstrzygnięcie, z przedstawicielami strony czechosłowackiej drobnych zajęć granicznych oraz udział w przeglądach technicznych południowej granicy. W okresie II Rzeczypospolitej był współautorem umów międzynarodowych pomiędzy Czechosłowacją i Polską regulujących przebieg granicy, ruch turystyczny. Był on autorytetem w sprawach polsko - czechosłowackich.

¹⁹ Protokoły posiedzenia konferencji polsko czechosłowackiej w Zakopanym w dniach 6 - 8 września AAN Warszawa Zespół akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych sygn. 5651 s. 6,7.

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

z korytem rzeki Dniestr. Od tego miejsca, zachodnia część granicy polsko rumuńskiej o długości 240 km, aż do góry Stoh była ochroniana przez jednostki organizacyjnej Inspektoratu Granicznego (dalej IG) SG w Kołomyji który podlegał MIO SG.

Przebieg granicy państwa z Rumunią został oparty w większości na nieistniejącej dawniej granicy z czasów monarchii austrowęgierskiej, która przebiegała pomiędzy austriacką Bukowiną a rosyjską Besarabią. Na odcinku zachodnim od góry Stoh należącej do masywu Czarnochory aż do Hryniawy granica przebiegała szczytami górskimi w terenie pozbawionym ludności. Jest to obszar wysokogórski pokryty lasami poprzecinany licznymi potokami²⁰. W dalszej części granica przebiegała korytem górskich potoków Munczelusu i Perkałabu. We wschodniej części linia graniczna oparta była o koryta rzek Czeremoszu i Rutu. Zbliżając się do styku granic z ZSRR, Rumunii, i Polski linia graniczna przebiegała w rejonie wyżynnym wzdłuż rzeki Dniestr od rejonu Zaleszczyk aż do ujścia Zbruczu w okolicach Okopów Świętej Trójcy.²¹

Zachodni rejon działania IG w Kołomyji zamieszkiwali Hucule uboga pasterska ludność pochodzenia ruskiego wschodni rejon zamieszkiwała w 80 % ludność rolnicza pochodzenia ukraińskiego.

Prace nad wytyczeniem ostatecznym granicy polsko - rumuńskiej rozpoczęto w maju 1927 roku i zakończono w 1929r. Przewodniczącym polskiej komisji delimitacyjnej liczącej 10 kartografów był inż. Stanisław Medyński. Natomiast komisji rumuńskiej przewodniczył były poseł Królestwa Rumunii w Warszawie M. Jacovaky zastępcą jego, a zarazem szefem komisji technicznej był płk. G. Draganescu²².

Granica została oznakowana przy pomocy 570 głównych słupów granicznych i 2140²³ słupków średnich wykonanych z żeliwa. Ustawiając słupy graniczne komisja delimitacyjna zdecydowała, że w rejonie rzek granicznych Czeremoszu i Prutu słupki graniczne wytyczające przebieg granicy zostaną ustawione po obu stronach rzeki.

Materiał użyty do wykonania słupków granicznych, żeliwo, przyczynił się do tego, iż z tak olbrzymiej ilości znaków granicznych ustawionych na pograniczu polsko rumuńskim do dnia dzisiejszego iż ocalały tylko nieliczne. W trakcie poszukiwań urządzeń technicznych z dawnej granicy rumuńskiej autor natrafił na średni słup graniczny z rejonu Śniatyna przechowywany na terenie Muzeum Niepodległości w Warszawie .

²⁰ art. „*Kołomyja opis odcinaka Inspektoratu Granicznego*”, (w:), „Czaty” – czasopismo Straży Granicznej nr 5-6 z marca 1934 s. 24

²¹ art. „*Okolice nadniestrzańskie*”, (w:), „Czaty” – czasopismo Straży Granicznej nr 2 z dnia 11 stycznia 1930 s.6

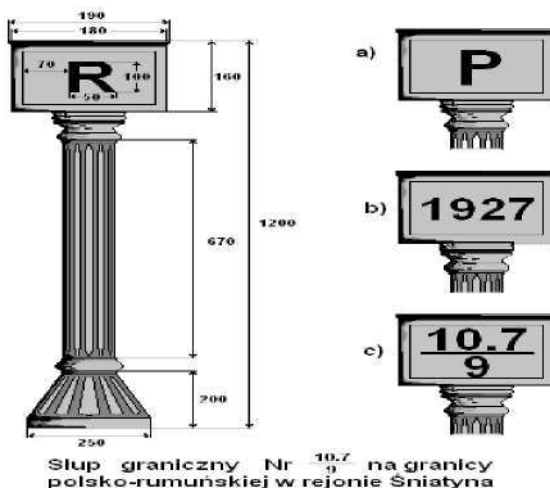
²² art. „*Wyznaczenie granicy polsko – rumuńskiej*”, (w:) Kurier Literacko Naukowy dodatek do nr 156 Ilustrowanego Kuriera Codziennego z dnia 10 czerwca 1929 s.5

²³ tamże s. 5

Rysunek nr 4.

Średni słup graniczny

- a) rzut od strony polskiej,
- b) prawa strona słupa,
- c) lewa strona słupka

Źródło: Wg pomiarów dokonanych przez autora.²⁴

Tzw. średni słup graniczny posiadał następujące wymiary wysokość licząc od podłoża 120 cm. Na wysokości 104 cm od podłoża umieszczona głowica w kształcie prostokąta o wymiarach: szerokość 18 cm i wysokości 16 cm. Trzon słupa w kształcie rury posiadał długość 67 cm. Podstawa słupa granicznego miała wysokość 20 cm i szerokość 25 cm. W górnej części słupka od strony rumuńskiej znajdowała się litera „R”, której wymiary wynosiły: wysokość 10 cm, szerokość 5 cm. Od stro-

²⁴ Historia tzw. średniego słupa granicznego jest niezwykła. Jak wynika z relacji pana Jerzego Kluczborskiego przewodnika PTTK z Warszawy w 2000 roku podczas jego pobytu na terenie Ukrainy został on odnaleziony przypadkowo na terenie posesji jednego z gospodarzy w okolicach Śniatyna, gdzie służył jak podpórka do wrót obory. Przez okres 3 lat, pan Kluczborski, prowadził pertraktacje z właścicielem zmierzające do odkupienia posiadanego przez niego słupka. W końcu po długich namowach w 2002r., właściciel zdecydował się go sprzedać za sumę 100 USD. W związku z faktem, iż jak przedmiot wyprodukowany przed 1939 r. nie mógł zostać oficjalnie wywieziony z terenu Ukrainy, został on przy pomocy zaufanych ludzi przemycony przez granicę polsko - ukraińska do Polski. Następnie został подарowany przez autora relacji do Muzeum Niepodległości w Warszawie, gdzie do dziś znajduje się.

ny polskiej na głowicy znajdowała się litera „P”, która posiadał identyczne wymiary co znak od strony rumuńskiej. Z prawej strony słupka w części zwanej głowicą znajdowała się data 1927 a po lewej stronie znak którego wymiary wynosiły wysokość 20,5 cm, a szerokość 25 cm przy czym cyfry znajdujące się w liczniku były większe od o 0,5 cm od cyfry znajdującej się w mianowniku. Każdy z żeliwnych słupków przytwierdzony był do betonowego klocka, który był osadzony w podłożu.

Kończącym etapem porządkowania pogranicza było zawarcie umowy w dniu 7.12.1929 pomiędzy Królestwem Rumunii a Rzeczypospolitą Polską o małym ruchu granicznym²⁵. Umowa ta umożliwiła ludności przekraczanie granicy w punktach przepustkowych obsługiwanych przez KOP i SG na podstawie przepustek granicznych. Umowa ta dotyczyła ludności zamieszkałej po obu stronach granicy w pasie przygranicznym o szerokości do 10 km . Przepustki graniczne wydawały starostwa powiatowe z rejonów przygranicznych po zasięgnięciu opinii SG i KOP .

W celu właściwego wykonywania zadań związanych z ochroną granicy państwa oraz dla zapewnienia podstaw prawnych do działań dla formacji granicznych w strefie nadgranicznej oraz dla zapewnienia ładu i porządku na pograniczu, zaistniała potrzeba zgodnie z Rozporządzeniem Prezydent Rzeczypospolitej „ o granicach państwa ” oznakowania obszaru nadgranicznego specjalnymi tablicami informacyjnymi. W związku z tym na polecenie kierownika MIO SC. Inspektoraty Graniczne przystąpiły wspólnie z lokalnymi władzami administracji państwowej do ustalenia i określenia strefy nadgranicznej w rejonie służbowej odpowiedzialności. Na wspólnych posiedzeniach zostały wyznaczone w terenie punkty w których należało ustawić znaki dla właściwego oznaczenia strefy nadgranicznej. Oznakowanie obszaru pogranicza specjalnymi tablicami informacyjnymi zapoczątkowane przez organa Straży Celnej zostało zakończone przez pododdziały Straży Granicznej w połowie 1928r.

Jednostki graniczne SG i KOP były odpowiedzialne z stan techniczny znaków granicznych i urządzeń technicznych²⁶ znajdujących się w rejonie służbowej odpowiedzialności. Wielokrotnie zdarzały się bowiem przypadki, iż zniszczone lub podmyte przez powodzie kamienie graniczne, samodzielnie wbrew obowiązującym przepisom w trosce o ład na pograniczu, ustawiali kierownicy poszczególnych placówek zmieniając przy tym położenie kamieni granicznych w terenie, a co za tym idzie przebieg linii granicznej. Praktyka ta stosowana przez komendantów placówek i komisariatów była wielokrotnie wytykane przez Ministerstwo

²⁵ art. „Prace delimitacyjne polsko rumuńskie”, „Czaty” – czasopismo Straży Granicznej nr 33 z dnia 21.12.1929 s. 33

²⁶ Rozporządzenie Prezydent Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 o Straży Granicznej Dz. U. Nr 37 art. 4 ust.4 poz. 349 z dnia 25 marca 1928

Spraw Zagranicznych i Komendę SG jak działalność szkodliwą dla państwa. W związku z tym faktem, rok rocznie dokonywano przeglądu technicznego urządzeń granicznych znajdujących się w rejonie danego IG. Przedstawiciele do komisji, na podstawie rozkazu personalnego, delegował Komendant SG zwykle byli to kierownicy IG na terenie których miał być dokonany przegląd znaków. W 1934 w skład komisji która miała dokonać przeglądu granicy w powiecie nowotarskim został wyznaczony kierownik IG Nowy Targ insp. Julian Mamczyński²⁷.

W przypadku stwierdzenia zniszczenia lub uszkodzenia części znaku granicznego był on wpisywany na specjalna wykaz, który następnie przesyłano poprzez Inspektorat Okręgowy do Wojewódzkiej Dyrekcji Robót Publicznych na terenie województwa którego zostały zniszczone urządzenia graniczne. Dysponentem środków pieniężnych na konserwację i naprawę znaków granicznych było Ministerstwo Robót Publicznych, które to poprzez wojewódzkie dyrekcje finansowały remont kamieni granicznych i urządzeń. Po otrzymaniu odpowiednich funduszy z województwa kierownicy IG zlecali zgodnie z wcześniej ustalonym kosztorysem firmom rzemieślniczym konserwację lub naprawę urządzeń technicznych znajdujących się na ich odcinku. Utrzymanie znaków granicznych tj. konserwacja oraz malowanie kamieni granicznych lub wymiana zniszczonych na nowe było bardzo kosztowne i stanowiło dla ówczesnego budżetu państwa dodatkowe obciążenie finansowe. Przykładem tego mogą być kwoty wyasygnowane przez urzędy wojewódzkie przeznaczone na remont i konserwację kamieni granicznych.

W maju 1930r Dyrekcja Robót Publicznych w województwie stanisławowskim wyasygnowała z budżetu wojewódzkiego i przekazała do MIO SG w Sanoku kredyt w wysokości 3500 zł na konserwację znaków granicznych znajdujących się na terenie woj. stanisławowskiego²⁸. Koszty utrzymania znaków granicznych stale rosły przyczyną tego było wzrost kosztów robocizny ale także fakt że spora część znaków państwowych była niszczone przez nieznaną sprawców. W 1932 konserwacja 1000 kamieni granicznych oraz 80 kopców znajdujących się na terenie Komisariatu SG Wola Michowa (woj. lwowskie) wynosiła już 800 zł²⁹. W 1933 koszt naprawy i konserwacji znaków granicznych tylko na odcinku granicy państwowej w powiecie nowotarskim (woj. krakowskie) wynosił wg specyfikacji przedstawionej przez IG w Nowym Targu ok. 1295 zł³⁰.

²⁷ Rozkaz K SG z dnia 4 lipca 1934r. Zespół akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych. AAN Warszawa sygn. akt 5652 s. 23

²⁸ Pismo z dnia 20.05.1930 Dyrekcji Robót Publicznych w Stanisławowie Zespół akt MIO SG Centralnyj Derżawnyj Istorycznyj Archiw u Lowowi (dalej: CDIA) Lwów fond 204 /1/2050 s.15

²⁹ tamże s. 14

³⁰ Wykaz zniszczonych kamieni granicznych położonych na odcinku powiatu Nowy Targ. Zespół akt MIO SG CDIA Lwów fond 2041/2103s 4zw

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Mały kamień graniczny pomocniczy masyw Czarnohory

Duży kamień graniczny na odcinku SSG w Ustrzykach Górnych - monolit współczesnego znaku granicznego

Współczesny monolit, a dawny główny kamień znajdujący się na odcinku strażnicy SG w Ustrzykach Górnych stanowiący część znaku granicznego nr 154

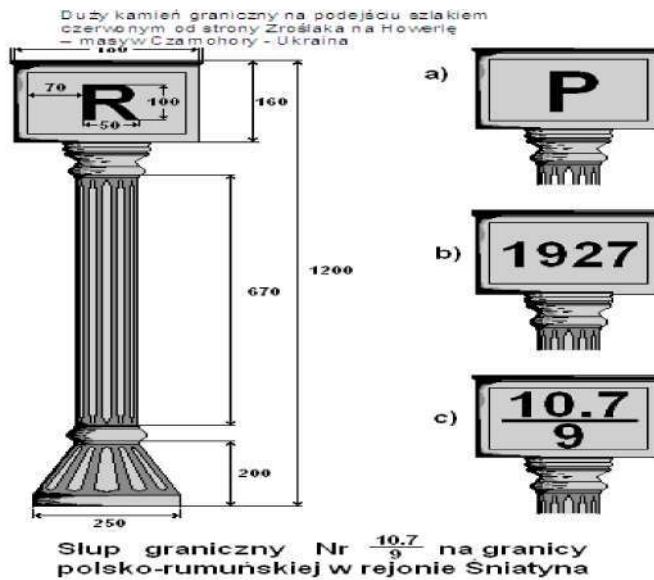

Widok od strony polskiej

Widok od strony czeskosłowackiej

*Duży kamień graniczny
na podejściu szlakiem czerwonym
od strony Zroślaka na Howerlę - masyw Czarnohory - Ukraina*

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

Kozłowski Piotr; Przebieg i oznakowanie południowej granicy II Rzeczypospolitej, Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia nr 1/05, Koszalin 2005, s. 45 – 67.